

Annemarie Schimmel

Rezime

Mevlana Dželaluddin Rumi, jedan od najvećih perzijskih pjesnika i arifa iz 13. st., ličnost je čiji je književni opus izazvao a i danas je predmetom velikog interesovanja zapadnih orijentalista. Među velikim poštovaocima ličnosti ovog duhovnog velikana i zaljubljenicima u njegovu poeziju je: Anemari Šimel, renomirano ime u svijetu orijentalistike i nosilac brojnih međunarodnih priznanja za svoj naučno-istraživački rad. Tekst koji smo odabrali iz njenog djela *Ab'ād-e 'erfani-ye eslām* u sažetom obliku pokušava predstaviti istraživanja zapadnih orijentalista o djelu Mevlane kao i zanimljive crtice iz njegovog života potkrijepljene stihovima iz *Mesnevi*e i Šemsovog *divana* u kojima izražava beskrajnu ljubav prema Bogu u koju je bio utopljen cjelim svojim bićem.

*Mevlana Dželaluddin Rumi**

Niti jedan islamski arif nije toliko poznat na Zapadu kao što je to Dželaluddin Rumi, kojeg su njegovi sljedbenici prozvali Mevlana (Gospodin i naš Učitelj).

Derviški red mevlevija ili, kako se na Zapadu nazivaju, *derviši sema'a*¹ po prvi puta je u vrijeme Otomanskog carstva privukao pažnju evropskih orijentalista, poznavalaca perzijskog jezika, koji su počeli prevoditi Mevlaninu poeziju.

Joseph von Hammer Purgstall (1774-1856), plodonosni prevodilac perzijskih, turskih i arapskih književnih djela, u knjizi "Povijest umjetnosti lijepe riječi u Iranu" objavljenoj 1818. god. veliki broj stranica posvetio je Mevlani Rumiju. Purgstallov donekle doslovan i suhoparan prijevod nekih dijelova "Šemsovog Divana" potaknuo je Friedricha Rückerta (1788-1866), koji je jedno vrijeme bio njegov učenik, da se okuša u prevodenju Mevlanine poezije, nastojeći zadržati njegov poetski stil. Bio je ovo prvi pokušaj da se pjesnička forma gazela unese u njemačku poeziju. Rückertov prijevod gazela iz 1819. god. predstavlja izbor prelijepih irfanskih stihova i, mada je riječ o slobodnijem prepjevu perzijskog originala, on na mnogo potpuniji i vjerodostojniji način nego su to uspjeli kasniji prijevodi razotkriva Mevlaninu poetsku veličinu. Rückertov prijevod bio je glavni faktor za formiranje Mevlaninog poetskog lika u povijesti njemačke književnosti čak više nego je to svojim prijevodima uspio Vincenz von Rosenzweig Schwannau (1838). Zahvaljujući njegovom prijevodu gazela, sa irfanskom poezijom punom životnosti i topline upoznao se i Hegel. Godine 1903. Rückertovi gazeli posredstvom škotskog apologete Williama Hastija prepjevani su u formi gazela i na engleski jezik, predstavljajući – prema riječima samog prevodioca – protuotrov hajamovskom stilu života. Izučavanje djela Mevlane Rumija od engleskih orijentalista nastavljeno je posredstvom E. H. Whinfielda i Jamesa W. Redhousea da bi svoj vrhunac dostiglo objavljivanjem "Mesnevi" sa komentarom u

* Preuzeto iz *Ab'āde 'erfani-ye eslām*, A. Schimmel, Tehran 2002.

¹ Derviški ples koji dočarava kosmički sklad, karakterističan za mevlevije.

prijevodu Rejnolda Nikolsona (u periodu od 1925 – 1940. god.). Nikolsonov izbor iz "Divana Šemsa Tebrizije" smatra se također jednim od najboljih prikaza Mevlaninog djela na engleskom jeziku. Znatan broj stihovanih priča Mevlane na engleski je preveo i Artur Arberi. Međutim, uprkos ovim prijevodima još se na Zapadu uočava nedostatak sveobuhvatnog izučavanja djela i misaonog sustava Mevlane Rumija. Ako bi se ovom projektu pristupilo bez detaljnog i potpunog izučavanja glavnih perzijskih i turskih izvora, s pravom se može reći da bi to bila jedna vrsta nasilja nad Mevlanom ako se uzme u obzir činjenica da je na Indijskom potkontinentu objavljen veliki broj knjiga i risala o Rumiju.

U sufijskim predajama navodi se da je mladom Dželaluddinu, rođenom 1207. god. u Belhu, nakon što je njegov otac napustio ovaj grad prije napada hordi Džingis-hana i zaputio se zajedno sa porodicom u istočne provincije Irana (oko 1219. god), poštovanje i čast iskazao Feriduddin 'Attar Nišaburi. Ova priča ukazuje na duhovnu vezu sa dva velika učitelja irfanske poezije. Dželaluddin je uvijek isticao svoje poštovanje spram 'Attara i Senaija. Kasida, tužbalica koju je spjevao povodom smrti Senaija, jedna je od najosjećajnijih njegovih pjesama. U "Mesnevi" kao i u gazelima postoje brojne aluzije na Senaijeve stihove.

Interesovanje za izučavanje irfana i kelama bilo je prirodna potreba Dželaluddinovog bića. Njegov otac Behaiddin Veled, jedan od najpriznatijih vjerskih autoriteta, bio je naklonjen irfanu. Utjecaj njegove misli razrađene u djelu "Mearif" na formiranje Dželaluddinovog misaonog sustava zahtijeva jednu potpuniju analizu. Dželaluddinova porodica nakon seljavanja tamo-amo naposljetku je stigla do Anatolije, regiona kojim je relativno mirno vladala seldžučka dinastija. Godine 1228. Behaiddin Veleđa pozvali su u Konju gdje je sultan Alaiddin Kejkubad bio sagradio veličanstvenu džamiju u centru grada. Veliki broj škola i drugih džamija bile su sagrađene cijelom dužinom tvrđave na prilazima Konji.

U vrijeme Rumijevega života u Konji su utočište pronašli učenjaci, umjetnici i arifi s kraja na kraj istočnog dijela islamskog svijeta, bježeći pred mongolskim krvoprolićima, pošto je to bila jedna od rijetkih mirnih oaza toga doba. Stoga je sasvim razumljivo što je vjerski život Konje bio poticajan za svakoga. Perzijski jezik još je važio kao jezik književnosti, ali su ljudi međusobno komunicirali neki na grčkom, neki na turskom jeziku. U samoj Konji, koja se ranije zvala Iconium, živjela je velika skupina kršćana. Mevlana Rumi svoje stihove pisao je na oba ova jezika.

Behaiddin Veled nakon nekoliko godina podučavanja preselio je na bolji svijet. Naslijedio ga je sin Dželaluddin. Rumijevo interesovanje i naklonost spram irfana još više se pojačala posredstvom prijatelja i murida njegovog oca Burhanuddina Muhakika. On je bio taj koji je Dželaluddina upoznao sa dubljim tajnama irfanske misli. Burhanuddin je ostavio Konju otprilike 1240. god. Dželaluddin je najvjerojatnije jedan a možda i dva puta otputovao u Siriju, tragajući za znanjem i mudrošću, te ne bi li obnovio veze sa sirijskim sufijama uspostavljene prilikom njegovog prvog zaustavljanja u ovoj zemlji. Također postoji vjerovatnoća da se on u Damasku susreo sa Ibn Arebijem koji je 1240. god. preselio upravo u ovom gradu. Čak i da Mevlana lično nije došao u kontakt sa ovim znamenitim mudracem i arifom, Sadruddin Konjevi, Ibn Arebijev najpoznatiji učenik i komentator njegove misli, živio je u Konji i između njega i Mevlane postojao je poseban odnos i privrženost ispunjeni brojnim razgovorima, iako Mevlana nije pokazivao veliko interesovanje za teoretisanjem o irfanskom misaonom sistemu. Moguće je,

isto tako, da je Dželaluddin Rumi po prvi puta Šemsa Tebrizija sreo u Siriji, ali mi ne znamo ništa o njihovom eventualnom kontaktu.

U izvorima se navodi da je Šems bio izuzetno jaka ličnost koja je svojom snagom plijenila sve oko sebe. Ponašanje mu je bilo čudnovato a svojim britkim, oštrim izrazima izazivao je zapanjenost kod ljudi. On je bio misionar koji je proputovao mekam ašika i stigao do mekama ma'šuka. U interesantnoj priči koja se vezuje za Šemsov susret sa Evhaduddinom Kermanijem, pjesnikom irfanske poezije, vezano za njegovo nepotpuno, ograničeno osvjedochenje ljepotom Apsoluta, kaže se:

Evhaduddin reče: "Ja mjesec vidim u posudi punoj vode." Šems ga ukorava ovim riječima: "Ako nemaš rane na vratu, zašto ne dignješ glavu i ugledaš ga na nebu?" Na taj način, ismijavajući ga, stavlja ga na isti stepen sa slijepim mišom.

Ovaj derviš, čija duhovna silsila nije toliko poznata, ubrzo je imao vidljivog utjecaja na ličnost i život Dželaluddina Rumija. Šemsa je Rumi sreo na ulicama Konje, krajem oktobra 1244. god. Ovaj čudnovati arif raspirio je plamen irfanske ljubavi u Mevlaninom biću, ljubavi koju su opisivali arifi poput Ahmeda Gazalija, Ejnul-Kuzata Hamadanija i Ruzbehana Bakalija; apsolutne ljubavi koja ga je potpuno obuzela i zbog čijeg zanosa je mjesecima napuštao porodicu i muride. Naposljetku su se pobunili, tražeći od Šemsa da napusti grad. Ovaj je to i učinio. Ali nakon nekog vremena Mevlana više nije mogao podnijeti ovu odvojenost te je poslao sina Sultana Veleda za Šemsom kako bi ga vratio iz Sirije. Evo kako je protekao njihov susret nakon Šemsovog povratka: Snažno su se zagrlili padajući jedan drugom pred noge tako da nijedan od njih nije znao ko je ašik a ko ma'šuk. Ponovo je njihova uzajamna veza toliko osnažila da su neki Rumijevi muridi uz pomoć njegovog sina Alauddina odlučili poslati Šemsa tamo odakle više nije bio moguć njegov povratak. Jedne večeri pozvali su ga napolje i, nakon što su mu zadali veliki broj udaraca, bacili su njegovo tijelo u obližnju jamu. Sultan Veled nastojao je umanjiti očevu brigu govoreći da svi tragaju za Šemsom, iako je u pisanim izvorima zabilježeno da je, nakon što je Mevlana zaspao, nabrzinu ukopao Šemsovo tijelo koje je prethodno izvadio iz jame te zemlju prekrrio ranije pripremljenom smjesom sa voskom.

Nakon ove ljubavi koja je obuzela cijelo njegovo biće, Mevlana Rumi posvetio se poeziji. On, koji je beznadežno izvan granica svoje domovine tragao je za Šemsom "*Suncem hakikata*"², pojmió je da se sjedinio i stopio s njim i, kao što reče Sultan Veled, "Ćutio ga je u svom biću poput sjajnog mjeseca". Gazeli koji odslikavaju ovo iskustvo srca u riječi pretaču osjećaje potpunog jedinstva i srodnosti. Mevlana Rumi na kraju većine svojih gazela u kojima pjeva o ašku, čežnji, radosti, beznađu umjesto svoga donosi Šemsovo ime. Stihovi su to kojima po iskrenosti i intimnosti nema niti će biti sličnih. U jednoj priči "Mesnevije" on upravo ovo iskustvo jedinstva i srodnosti (sa Dustom ili Ma'šukom ili Obožavanim) ovako objašnjava:

Jedan je drug došao na vrata svome drugu i pokucao

Ko si ti što kucaš na vrata, upita domaćin?!

Ovaj mu odgovori: "Ja"! Drug iz kuće mu reče: "Idi"

"Ne trebaš sa takvim odzivom, u ovoj kući nema mjesta"!

Ovom neizgrađenom drugu, osim vatre i rastanka
nije preostalo drugo, nego samo rastanak od druga.

Ovaj uvrijeđeni siromah je otišao, i nekoliko godina je proveo na putu,
Goreći od želje da opet vidi svoga druga.

Dozvao se, uredio i ispekao na putu onaj nepečeni
vratio se, i opipljivo je prišao vratima svoga druga.

Udario je halkom o vrata sa stotinu uljudnosti i strahova,
bojeći se da ponovo ne pogriješi i ne pokaže neuljudnost.

Čuo se drugov glas iz kuće: Ko kuca?!
Odgovorio je: Ti, onaj koji srca osvaja!

Sad, pošto si ti ja, o ja, uđi!
Jer ovdje za dvoje nema mjesta, a za mene ima.

(Mesnevija, 1/3056-64)³

Dželaluddin Rumi, uprkos napisanom velikom broju stihova i tuzi koja ga je razdirala, zauzimao je istaknuto i veoma ugledno mjesto u društvenom životu Konje. Imao je srdačan odnos sa Muajenuddinom Pervaneom, upraviteljem grada, a također je uživao nepodijeljeno poštovanje uleme i gradskih uglednika. Nedugo nakon smrti Šemsa Tebrizije uspostavljena je duboka duhovna veza sa skrušenim i poniznim zlatarom Salahuddinom Zerkubom, duhovnim nasljednikom Burhanuddina Muhakika Konjevija. I konačno, Husamuddin Čelebi bješe Mevlanin murid koji ga je podstakao na pisanje "Mesnevije", irfanskog didaktičkog djela, za kojeg je Džami rekao da predstavlja "Kur'an na pahlevi jeziku".

Za Dželaluddina su Salahuddin Zerkub i Husamuddin Čelebi bili očitovanje upravo one božanske ljepote i moći koju je on vidio u Šemsovoj ličnosti. Na mnogim mjestima on se Husamuddinu obraća kao "Svjetlosti Sunca" baš kao da je drugo očitovanje Šemsa Tebrizije.

Kada je Mevlana preselio 17. decembra 1273. god. u Konji, njegov učenik i murid Husamuddin preuzeo je duhovno vođstvo. Formiranje i ustrojstvo derviškog reda mevlevija sa semaom na sebe je, pak, preuzeo Sultan Veled koji je naslijedio Husamuddina nakon njegove smrti 1284. god.

Mevlanin književni opus bio je veoma veliki: više od 30.000 bejtova u "Šemsovom Divanu", što premašuje 26.000 bejtova "Mesnevije"; prozno djelo "Fihi ma fihi" kojim svoj poetski svijet zamjenjuje logičkim dokazima, te jedan broj njegovih pisama.

Zasigurno je Dželaluddin Rumi jedini pjesnik među islamskim sufijama čiji je poetski izraz bio nadahnut božanskim ilhamom. Kažu da je većina stihova nastala u stanju *džezbe*⁴.

² Istine.

³ Prijevod: Fejzulah Hadžibajrić.

Taj se ilham, također, osjeća u Mevlaninim gazelima punim čežnje čiji ritam i muzika su takvi da dočaravaju atmosferu sema'a i okretanja u krug. Kuckanje zlatarskih čekića na bazaru u Konji nagnalo bi Mevlanu na ples i recitovanje stihova; čak jedna riječ ili zvuk budili su u njemu poticaj za recitiranjem stihova.

Mevlana je obično inspiraciju nalazio u najjednostavnijim životnim situacijama, kako bi zainteresirao čitaoca i privukao njihovu pažnju: npr. Šta se to jučer dogodilo? Došli su Cigani. Svi smo uživali u njihovoj igri sa konopcem, podsmjehivali im se i izrugivali. Ali ljubavna čežnja prema Tebi, uči me igri sa konopcima u Tvojim crnim solufima;⁵ mačka koja neprestano u kesi skače gore-dolje pjesnika podsjeća na opis stanja ašika u rukama ma'suka; Dustovo lice u bujici toplih suza koje niz lice slivaju se vidljivo je.

Dželaluddin Mevlevi svoju beskrajnu čežnju i zanesenost Ma'sukom izražava upečatljivim i slikovitim poređenjima. On je žedan poput pustinjskog pijeska; njegova žeđ iskonska je neutoljiva žeđ ašika koja sve više raste srazmjerno jačini ljubavne čežnje, kao kod zrnaca pustinjskog pijeska koja odmah upiju vodu koja do njih dođe.

Da li ašik ima potrebu za snom? Nikada. San ga samo pogleda, smjesta pobjegne i sjedne kod nekog drugog;⁶ ili se utopi u otrovu suza iz Rumijevih očiju;⁷ ili srce ašikovo smatra bolesnim, uhvaćen u kandže ljubavi trpi udarce i pun gorčine bježi.⁸ Katkad se Rumijeva poređenja doimaju neuobičajenim, tamnim i bez suptilnosti. Sjećanje na Šemsudinovu krv na pragu njegove kuće predstavljalo je inspiraciju za – može se ustvrditi – najmračnije i najupečatljivije stihove u Rumijevom "Divanu". Kao primjer navest ćemo početne polustihove nekih bejtova:

Brdo napravi od lobanja, more napravi od krvi naše;⁹ ili drugi polustih slične sadržine: Zemlja ova prah nije, lavor pun krvi je;¹⁰ tu su i stihovi koji odišu suptilnošću i ljubavlju (ašika prema Ma'suku – op.pr.):

Podigni veo i vrata zatvori

---

⁴ Nadahnuće Allaha dž.š., momenat kad Allah dž. š. privuče čovjeka sebi pa on od silnog oduševljenja bude zapanjen i ushićen usljed neposredne Njegove blizine.

⁵ Šemsov divan, 1198.
Od konopca solufa Ti duše do grla došle su
Zarad tvoje igre s konopcima Cigani došli su

U srcu Ciganina svakog ašk k'o zvijezda je
Plešuć' oko mjeseca što sjaj sipa došli su

⁶ Ibid, 1444.

Kad' san me vidi, pobjegne i sjedne
Od mene drugoj osobi ode san moj

⁷ Ibid, 779.

San mi iz očiju otiš'o je da nikad ne dođe
San moj otrov rastanka od Tebe ispio je i umro

⁸ Ibid, 500-501.

Noćas iz očiju i mozga san pobježe
Vidje srce tako bolesnim i pobježe

Siroti san uhvaćen u kandže aška
Rane zadobi i od udaraca pobježe

⁹ Šemsov divan, 1304.

Brdo napravi od lobanja, more napravi od krvi naše
Da zemlja i pijesak upiju kap nevino prolivene krvi

¹⁰ Ibid, 336.

Zemlja ova prah nije, lavor pun
krvi ašika i rana neprebolnih je

Ja sam i Ti si u kući praznoj¹¹

Bez govora Tvog duša uha nema
Bez uha Tvog duša jezika nema¹²

Svoju snagu Rumi je upio iz beskrajne, bezgranične ljubavi koja je iskustveno bila ljudska ali je cijelom svojom suštinom zračila iz božanske egzistencije. Niko kao on nije znao niti mogao opisati najtananije tajne arifove dove u bliskosti s Bogom, osjećao je da je svaka dova, svako zazivanje, po sebi, emanacija božanske dobrote i blagodati te je tim vratima hrlio svim svojim bićem. Cjelokupni život Rumi je sažeo u ovom stihu:

Sve što stekoh tek tri riječi su
Sagorjeh, sagorjeh, i opet sagorjeh¹³

Prijevod i bilješke: Mubina Moker

---

¹¹ Ibid, 2728

¹² Ibid, 336

¹³ Ibid, 1768.